

PÓRA ANDRÁS–DR. SZÉPLAKI VALÉRIA

HITELBIZTOSÍTÉKOK HAZAI SZABÁLYOZÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A CRD ELVÁRÁSAIRA

A hitelbiztosítékok hazai szabályozása meghatározó abból a szempontból, hogy a bankok hogyan tudják érvényesíteni követeléseiket ügyfeleikkel szemben. A téma aktualitását az adja, hogy 2007-től az uniós bankok a tőkekövetelmény-direktívák (CRD) előírásainak megfelelő és a felügyelet által elismert hitelbiztosítékok kockázatsökkentő hatását figyelembe vehetik a szabályozói tőkeminimum számításakor. Az alacsonyabb szavatolótőke-szükséglet révén nőhet a bankok hitelezési kapacitása, ami egyrészt javíthatja a jövedelmezőséget, másrészt a pénzügyi közvetítés mélyülését eredményezheti. A jelen tanulmány a hazai hitelbiztosítékokra irányadó szabályozási környezet vizsgálatát úgy végzi el, hogy kiindulópontnak tekinti a CRD által felvonultatott hitelbiztosíték-típusokat, és a velük kapcsolatos, valamint a bankokkal szemben támasztott követelményeket. A megállapított hiányosságok miatt kedvező, hogy jelenleg már folynak azok a jogalkotási munkák, amelyek ezeket megszüntethetik. Amennyiben ugyanis a jogalkotó nem veszi figyelembe az új tőkeszabályokat, akkor a hazai hitelezési költségek relatív növekedése miatt a hazai bankok uniós és nemzetközi versenytársaikhoz képest hátrányba kerülnek, továbbá a hazai ügyfelek fedezetérvényesítési lehetősége a bankválasztástól függetlenül csökken.

1. BEVEZETÉS

A működő gazdaságban elkerülhetetlenek a hitelezési kapcsolatok. A pénzügyi intézményrendszerben a banki szolgáltatások tartalmi eleme az ilyen viszonyok kialakítása. A hitelezési kapcsolatokból fakadó anyagi veszte-

ség végletes esetekben körbetartozásokhoz, vétlen szereplők fizetési képességéhez vezethet, a pénzügyi szektorban pedig a pénzügyi közvetítésbe vetett közbizalom felmorzsolódását, a rendszer működésének akadózását okozhatja. Ezek a helyzetek jelentős társadalmi költségekkel jár-

hatnak. A hitelezési kapcsolatokból fakadó ilyenfajta kockázatok csökkentésének egyik módja a hitelbiztosítékok és a hitelkockázatot mérséklő, egyéb technikák alkalmazása. A pénzügyi intézményrendszerben a bankok rendszeresen alkalmazzák ezeket a fedezeteket, emellett az új, ún. „Bázel II-es tőkeajánlás” életbe lépésével a szabályozói tőkeminimum meghatározásakor is érvényesíthetik.

A Bázel II-es egyezmény – elődjéhez, a Bázel I-hez hasonlóan – ajánlás formájában született, ami azt jelenti, hogy az előírások érvényesítése nem kötelező. Ennek ellenére mára már száznál több állam jelezte, hogy jogrendszerébe beépítve, kötelező erővel ruházza fel a bázelei szabályokat. A kötelezettségvállalók közül az Európai Unió (25 tagállama képviselőjében) a hatályos jogszabályok (direktívák) módosítása mellett foglalt állást. Az új jogszabályok – 2006/49/EK és a 2006/48/EK, a köznapi szóhasználatban a tőkekövetelmény-direktívák (Capital Requirements Directive, CRD) – a tagállamok piaci szereplőinek banki és befektetési szolgáltatóira határoznak meg tőkekövetelmény-számítási szabályokat.

Az új szabályokat valamennyi tagállam 2006. december 31-ig köteles hatályba léptetni. Ha a megjelölt időpontig nem vizsgálják felül a szabályozási környezetet, életbe lépnek a már említett, kedvezőtlen hatások. A helyzetet színesíti, hogy a CRD miatt felmerülő jogszabály-felülvizsgálati „kényszer-

tól” függetlenül két, a CRD által elismert hitelkockázat-mérséklő technikát érintő hazai jogszabály – a Polgári Törvénykönyv és a csődtörvény – újragondolása is folyamatban van. Kedvező fejleménynek tekinthető, hogy időközben a Ptk. és Cstv. kodifikációs munkájában olyan szempontok is felmerültek, amelyek a CRD szempontjából is hatékonyabb szabályozási környezetet segíthetik elő.

A hazai szabályozási környezet és az uniós elvárások közötti összhang hiánya itt ugyan nem jelent tagállami jogsértést, azonban jelentős, a gazdaság egész teljesítményét befolyásoló előnyöktől foszthatja meg az országot. Az alacsonyabb szavatolótőke-szükséglet révén ugyanis nőhet a bankok hitelezési kapacitása, ami egyrészt javíthatja a jövedelmezőséget, másrészt a pénzügyi közvetítés mélyülését eredményezheti. Amennyiben a hitelkockázat-mérséklő technikák hazai szabályozása nem veszi figyelembe az új tőkeszabályokat, akkor a hazai hitelezési költségek relatív növekedése révén a hazai bankok uniós és nemzetközi versenytársaikhoz képest hátrányba kerülnek, továbbá a hazai ügyfelek fedezetérvényesítési lehetősége bankválasztástól függetlenül csökken.

Ebben a tanulmányban ismertetjük, hogy a CRD milyen biztosítéktípusokat ismer el, és ezekkel szemben milyen elvárásokat támaszt. Az eltérések jelentőségének érzékeltetéséhez elengedhetetlen áttekinteni a hazai banki gyakorlatra jellemző hitelfedezeteket.

Mindezek során jelezzük a jelenleg is zajló jogszabályi reformok (Polgári Törvénykönyv, csődtörvény) és a CRD közötti összefüggéseket, fontos kapcsolódási pontokat.

2. SZERZŐDÉSI BIZTOSÍTÉKOK – HITELBIZTOSÍTÉKOK – PÉNZÜGYI BIZTOSÍTÉKOK

Szerződési biztosítékok

A szerződési biztosítékok a szerződési kockázat mérséklésére adnak – a fennálló jogrend nyújtotta jogbiztonság mellett és segítségével – többletlehetőséget. Szabályozásuk általában a polgári jog tárgykörébe esik, éppen ezért eltérések lehetnek az angolszász és a kontinentális jogrendszerek szerződési biztosítéki típusai és ezek törvényi előírásai között. Ugyanígy kihatnak a szerződési biztosítékok érvényesítésére a végrehajtási és a csődeljárási szabályok.

Hazánkban a Polgári Törvénykönyv (Ptk.)¹ a biztosítékok nagy részét a „szerződést biztosító mellékkötelezettségek” között nevesíti, a biztosítékok érvényesítésére pedig a Bírósági végrehajtásról szóló törvény (Vht.)² és a csőd- és felszámolási eljárásról szóló törvény (Cstv.)³ tartalmaz szabályokat.

1 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről.

2 1994. évi LIII. tv. a bírósági végrehajtásról.

3 1991. évi XLIX. tv. a csődeljárásról, a felszámolásról és a végelszámolásról.

Alapvetően kétfajta szerződési biztosítékot különböztetünk meg, a dologi és személyi biztosítékokat. Az eltérés a biztosíték jellegéből adódik. A dologi biztosítékok esetében mindig van egyfajta „dolog” (jogi értelemben: ami tulajdonjog tárgya lehet), amely valamiféle biztosítékot nyújt, hiszen a hitelező felet a tulajdonoshoz hasonló helyzetbe hozza. A személyi biztosítékoknál pedig van egyfajta „személy” (jogi értelemben véve itt is), aki helytáll a szerződés eredeti kötelezettje helyett vagy mellett. A dologi és személyi biztosítékok közül a személyi biztosíték annyiban gyengébb, hogy itt, az adóssal szembeni fellépéshez hasonlóan, csak követelni lehet a teljesítést.

Vannak olyan egyéb dologi biztosítékok is, amelyeket nem feltétlenül a jogalkotó akarata tett azzá, hanem a gazdasági élet, a kereskedelmi forgalom hívta életre alkalmazásukat. Ilyen például a vételi jog mint biztosíték kikötése, a biztosítéki engedményezés, az átruházások/terhelések tilalmának kikötése, illetve a követelések engedményezése és a tartozásátvállalás. A piaci innovációk célja alapvetően nem a szabályozás megkerülése, hanem az adott ügylet kockázatainak tényleges csökkentése.

Hitelbiztosítékok

Hitelbiztosítéknak elsősorban azokat a szerződési biztosítékokat nevezzük, amelyek a bankhitel- és bankkölcsönyszerződések kapcsán használato-

sak.⁴ Értelemszerűen nem minden biztosíték használható fel hitelszerződéseknél, például a foglalót és a kötbért jellegük miatt nem szokták hitelszerződést biztosító mellékkötelezettségként alkalmazni.

A banki hitelezésben a biztosítékok kikötésének egyértelmű célja a hitelezési kockázat mérséklése.

A hitelező szempontjából több oldalról érvényesül ez a hatás:⁵

- a hitelbiztosíték csökkenti a hitelfelvevő nemteljesítésének esélyét, mivel megnöveli a költségeket, tehát kifejezetten ösztönzi a teljesítést („incentive effect”);

- csökkenti a nemteljesítés esetén várható hitelezési veszteséget (pl. a biztosíték likvidációja segítségével);

- miután a hitelező nem rendelkezik ugyanannyi értesüléssel a hitelfelvevőről, mint az róla, jelentős a hitelbiztosíték jelző szerepe („signalling effect”), amely az adósról szállít többletinformációt. A jó adós több, jobb minőségű biztosítékot képes szolgáltatni, mint a rossz adós, ezzel is jelzi jobb hitelképességét;

- a biztosíték lerövidíti azt az időtartamot, amely alatt a hitelező hozzáférhet követeléséhez, ez pedig többletlikviditást jelent a hitelező részére.

4 A bankhitel- és bankkölcsönszerződések közötti különbség ebből a szempontból irreleváns, ezért, ahol a továbbiakban bankhitelszerződésekről és hitelbiztosítékokról fogunk beszélni, ott a bankkölcsönszerződések biztosítékaira is vonatkozik álláspontunk.

5 A lista forrásául szolgáltak a BIS, 2001 és ISDA, 2005 anyagok.

6 Forrás: BIS, 2001.

Ezen kívül banki szempontból egyéb előnyei is vannak a hitelbiztosítékok alkalmazásának: például a hitelbiztosíték monitoringja olcsóbb lehet, mint az adós monitoringja; a repóügyleteknél és a fizetési rendszerben csökkenti a tranzakciós költségeket. Különösen jelentős a szabályozásból fakadó költségek csökkentése (a szavatoló tőke alacsonyabb finanszírozási igénye), hiszen ha a tőkekövetelményszámítás szabályozása figyelembe veszi a hitelbiztosítékok kockázatmérséklő szerepét, akkor ezek az alternatív tőkeköltségek is csökkenhetnek.

A szakirodalomban megfogalmazódtak olyan nézetek is, amelyek szerint a hitelbiztosíték akár növelheti is a nemteljesítés valószínűségét (moral hazard), és a hitelbiztosítékoknak is van kockázata⁶, így felmerülhet hitelkockázat (pl. kötvényeknél), jogi kockázat (pl. érvényesíthetőség), piaci kockázat és működési kockázat (pl. monitoring, adatminőség).

Az elvileg lényegesen nagyobb értékűnek tekintett veszteség mérséklését szolgáló hitelbiztosítékok költségeibe beleértjük a szakértői díjakat, valamint a dokumentáció, az értékelés, a monitoring és a likvidáció költségét.

Mivel a hitelbiztosíték jellemzően a hitelező akaratából és érdekében jön létre, ezért a hitelfelvevő számára elsősorban a hitelhez jutás és a felvehető összeg korlátjaként jelentkezik. A hitelbiztosíték bizonyos tranzakciós költséget is jelent, és az adós likviditási pozícióját is ronthatja (természete-

sen nem minden biztosíték egyenlő mértékben korlátozó: a személyi biztosítékok kisebb korlátot jelentenek). Pozitív hatásként szokták értékelni azt, hogy a hitelbiztosíték általában ceteris paribus csökkenti a hitel árát („price effect”), valamint szélesebb és mélyebb hozzáférést biztosít a hitelpiacokhoz („quantity effect”).⁷ Az egyensúly azon szereplők (hitelfelvevők) irányába tolódik el, akik megfelelő mennyiségű és minőségű hitelbiztosítékot képesek nyújtani. A két hatás közül a gyakorlatban az árhatást könnyebb megfigyelni, a mennyiségi hatás jóval nehezebben fogható meg, s főként a bankközi piacok jellemzője, ahol az ügyletkötések dokumentációja sokkal kevésbé átlátható, mint a lakossági piacokon.

A hitelfelvevő szempontjából tehát úgy értelmezhető a hitelbiztosíték, mint egyfajta addicionális költség, cserébe a hitelpiachoz való hozzáférést és bizonyos árelőnyért.

Természetesen az adósnak is vannak a hitelfedezetek elfogadásából eredő kockázatai, így a már korábban említett likviditási kockázat, bizonyos hitelezési kockázat és jogi kockázatvállalás a hitelnyújtóval szemben (ha a hitelnyújtó kerül csődhelyzetbe, a dologi hitelbiztosíték visszaszerzése akadályba ütközhet), valamint az esetleges folyamatos biztosítékkiegészítés („margin”) miatti kötelezettség piaci

kockázatot is jelenhet (ez főleg a hataridős piaci műveleteknél jelenik meg, a volatilitás nagysága miatt).

Pénzügyi biztosítékok

A szerződési biztosítékok, szűkebb értelemben hitelbiztosítékok a bankok minden üzletágában megjelennek, de a bankközi piacokon csak és kizárólag úgynevezett pénzügyi biztosítékokat alkalmaznak. Az alapügyletek nem feltétlenül tiszta hitelügyletek, azaz elszámolási rendszerekben elszámolt ügyletek, tehát a pénzügyi biztosítékok nem tekinthetők egyértelmű kategóriának a hitelbiztosítékokon belül, de mindenképpen a biztosítékok szűkebb, magasabb minősítésű (magas likviditású, alacsony kockázatú) köréről van szó. Pénzügyi biztosíték kizárólag készpénzközeli eszköz (pl. bankszámlapénz vagy más pénz visszafizetésére szóló követelés) és szabályozott piacon forgalmazott értékpapír lehet.

A Polgári Törvénykönyv és a csődtörvény vonatkozó rendelkezései

A hazai szabályozási környezetben a Polgári Törvénykönyv rendelkezik a biztosítéki kategóriák nagy részéről, ezek érvényességi kellekeiről, a megállapodások létrejöttéről, módosulásáról és megszűnéséről. Vannak olyan biztosítéki megállapodások, amelyeket a szabályozás külön meg-

⁷ Ez persze nem jelenti azt, hogy a korlátozó hatás nem érvényesül, csupán a hiteleknek a piaci szereplők közötti megoszlása módosul.

említ (pl. bankgarancia és óvadék), s vannak olyanok, amelyeket a gazdasági élet hívott életre, és a Ptk. típusrendszerébe áttételesen tagozódnak be (pl. biztosítéki célú engedményezés, vételi jog)⁸. Ezek mellett vannak olyan piaci megállapodások is, amelyek a Ptk.-ba nem tagozódnak be, sőt a Ptk. szerint nem is értelmezhetőek, de a szavatolótőke-számítási szabályoknál figyelembe vehetőek (pl. pozíciólezáró nettósítás). Megállapítható, hogy a hazai jogrendszerben lehangsúlyosabban a Ptk. határozza meg a CRD által elfogadott hitelkockázat-mérséklő fedezetek kategóriáit (eligibility). Ezzel együtt eltérő szabályok szerepelhetnek a Ptk.-hoz képest speciális szabályokban (pl. Hpt., Tpt.).

A hitelbiztosítékokra irányadó hazai szabályok közül a csődtörvény rendelkezései a jogi érvényesíthetőségre (legal enforceability) és a közvetlen hozzáférhetőségre vonatkoznak. Vannak olyan hitelbiztosítéki típusok, amelyeknél a csődhelyzet nem akadályozza a hitelező bank fedezetérvényesítési jogát (pl. óvadék), és vannak olyan fedezettípusok, ahol a fedezetérvényesítés ilyenkor kor-

látozott (pl. zálogjog). Ez utóbbinál a fedezet érvényesíthetőségét a szabályozás a csőd beálltát követően más-ként ítéli meg, a fedezetéről csak a fel-számoló rendelkezhet. A fizetéseképte-lenségi szabályok mellett problémát jelenthet a bírói joggyakorlat, amely jelenleg bizonyos konstrukcióknál (pl. a biztosítéki engedményezés)⁹ szintén megkérdőjelezi a jogi érvényesíthető-séget. A biztosítéki engedményezés esetén a fedezetérvényesítés korláto-zottsága abból fakad, hogy felszámolá-si eljárásban a bíróság nem ismeri el az ügylet átruházó hatását, mert abban a többi hitelezőt károsító fedezetelvo-nást lát. A joggyakorlatot természetesen közvetlen módon lehetetlen befolyá-solni, viszont egzakt módon megalko-tott szabályokkal szűkíteni lehet a bí-rói jogértelmezés határait.

3. A CRD SZERINTI BIZTOSÍTÉKOKKAL SZEMBENI ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK

Ahhoz, hogy elvégezzük a hazai sza-bályozási környezet CRD szempontú

8 Az engedményezés polgári jogi jogügylet, amellyel a jogosult a követelését másra ruhazza át. A követelés kötelezettjével szemben akkor válik hatályossá, ha őt erről értesítették. Amíg az értesítés nem történik meg, a követelés kötelezettje teljesíthet az eredeti jogosultnak, az értesítés megtörténtétől kezdve azonban már csak az új jogosultnak. Az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép, és átszállnak rá a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok. Az engedményezés két módja lehetséges: a biz-tosítéki és a nem biztosítéki célú engedményezés. A nem biztosítéki célú engedményezésnél a követelések átruházása nem feltételhez kötött, a szerződés hatályba lépésével az engedményezés megtörténik. A biz-tosítéki célú engedményezés valamilyen követelés biztosítása érdekében jön létre, és ha a követelést a hitelező nem kapja meg szerződésszerűen, akkor az engedményezett követelésből kielégítheti magát; szerződésszerű teljesítés esetén a hitelezőt az engedményezett követelés már nem illeti meg. A biztosítéki engedményezésnél a biztosítéki jelleg miatt nem szükséges az engedményezésnek az adóssal szembeni érvényesítéséhez az adós értesítése.

vizsgálatát, elengedhetetlen megismerni a CRD-ben szereplő biztosítéki kategóriákat és a biztosítékokkal szembeni követelményeket. Ezért végigvesszük a CRD VIII. sz. Mellékletében részletezett, bankok által elismerhető hitelkockázat-mérséklő eszközöket, és az elismerés feltételeként a fedezetekkel és a bankkal szemben támasztott követelményeket. Ezzel együtt az egyes kategóriáknál ismeretjük, hogy a magyar szabályozás mennyiben segíti vagy éppen akadályozhatja a hazai fedezetek uniós szabályok szerinti elismerhetőségét a szavatolótoke-számítás során.

Általánosságban elmondható, hogy az uniós szavatolótoke-szabályok szerint a bankok elismerhetik a pénzügyi biztosítékok, a dologi biztosítékok, a garanciák és a nettósítási megállapodások hitelkockázat-mérséklő hatását. A bankok üzleti gyakorlata is jellemzően a könnyen értékesíthető és érték tartó fedezeteket részesíti előnyben. A CRD minden fedezettípusnál megköveteli a jogi bizonyosságot, a közvet-

len hozzáférhetőséget és a fedezetből eredő kockázatok mérséklését.

1. A jogi bizonyosság (legal certainty) követelménye szerint a fedezeti megállapodás minden eleme (szerződés és érvényesítés) jogilag érvényes és érvényesíthető minden, az ügylet szempontjából releváns jogrendszerben. Itt a banknak azt kell bizonyítania a felügyeletnek, hogy ha a hitelkockázati esemény bekövetkezik, akkor nincs olyan, a szabályozási környezetben rejlő ok, ami miatt a bank nem juthat hozzá a hitelbiztosíték értékéhez. Hogy a jogi bizonyosság a hitelezési jogviszony teljes időtartamára meglegyen, a bankoknak alapos jogi ellenőrzést (sufficient legal review) kell rendszeresen végrehajtaniuk úgy, hogy a vizsgálatot végző, a banktól funkcionálisan független és kompetens forrás (pl. nem a bank alkalmazásában álló ügyvéd) legyen.

2. A közvetlen hozzáférhetőség követelménye akkor valósul meg, ha a bank a szerződésben meghatározott hitelkockázati esemény után rövid

9 A biztosítéki engedményezés megítélése a magyar jogban ellentmondásos. A bírói gyakorlat az utóbbi évtizedben jelentősen változott, és egy 2001-es bírósági határozat már egyértelműen úgy foglalt állást, hogy felszámolási eljárásban a biztosítéki cél mellett az átruházási hatás – ami éppen az engedményezés lényege lenne – nem érvényesül. (BH. 2001. 489. II. pont: „a felszámolási eljárásban a biztosítéki célú engedmény osztozik a többi biztosíték jogi sorsában...”, vagyis a bíróság csak a biztosítéki célt ismeri el, az engedményezésből fakadó átruházó hatást nem). Ez a jogalkalmazás megfelel annak, hogy a Ptk. rendszerében az engedményezést nem biztosítéki ügyletként szabályozzák. A jogalkotó, látva ezt a hiányosságot, az új Ptk.-konceptióban már megemlítette: a kodifikáció során biztosítani kell majd, hogy az engedményezés biztosítéki céllal is történhessen – így az írott jogban is megjelenik majd a fiduciárius tulajdonátruházás („title transfer agreement”). Fontos tehát kiemelni, hogy jelenleg a magyar jogalkalmazás nem ismeri el a biztosítéki célú engedményezést. A gyakorlatban azért honosodott meg mégis, mert a bírói gyakorlatból fakadó „visszaminősítési kockázat” mellett is több előnye van más biztosítékokkal szemben: létesítése olcsó és egyszerű (pl. a zálogjoghoz képest); biztosítéki pozíciója erősebb (ha az átruházás megvalósul); a követelés más hitelezőtől függetlenül érvényesíthető (a hitelezőnek nem kell részt vennie a csőd- vagy felszámolási eljárásban).

időn belül végre tudja hajtani a fedezetre vonatkozó döntését, azaz képviselője (pl. felszámoló) vagy saját maga a fedezetet értékesítheti, tulajdonjogot szerezhet rajta (magához válthatja), rendelkezhet vele, vagy a garántőr kifizeti a kötelezettségvállalás értékét.

3. A fedezetekből eredő kockázatok mértéke fedezeti típusonként eltérő – a bankokkal szemben elvárás a kockázatok figyelemmel kísérése és kezelése. Minden fedezetnél megjelenik olyan veszély, hogy a fedezet nem lehet érvényesíteni, vagy a hitelbiztosítéki érték jelentősen alatta van a vártnak, a fedezet értékelése nem a valós helyzetet mutatja, a fedezet befogadása révén a bank túlzott koncentrációs kockázattal szembesül, vagy egyébként a fedezet kedvezőtlenül hat a bank kockázati térképére. A CRD szerint elismerhető fedezetek mindegyike esetében követelmény, hogy a bank működése transzparens legyen a felügyelet előtt. Ez jelenti például azt, hogy a fedezeti vagy a hitellezési politikára vonatkozó szabályzatban ismertetni kell az elfogadható fedezetek körét, a hitelbiztosítéki érték számítási módját, az értékelés (értékbecslés) mikéntjét, emellett a banknak a fedezet elismerése előtti kitettséget is fel kell tüntetnie. Az alapkövetelés és a fedezet (pl. pénzügyi biztosíték vagy követelés) futamideje meghatározó, csak kivételes esetekben elfogadható a futamidő-eltérés. Az alacsony korreláció követelménye szerint az adós minősítése és a fedezet

értéke nem mozoghat túlzott mértékben együtt. (Legmagasabb a korreláció, ha az adós saját kibocsátású eszközöiről van szó, pl. vállalati kötvény esetében.) Más által nyilvántartott fedezetnél a nyilvántartó intézménynek a fedezeteket el kell különítenie saját vagyonától (szegregációs követelmény). Az ismertetett követelmények mellett érdekesség, hogy a CRD megfogalmaz egy hatékonysági vagy garanciális követelményt is: a bankok csak akkor érvényesíthetik a fedezet hitelkockázatot mérséklő hatását, ha a megkövetelt fedezet nem túlzó az adós minősítéséhez képest.

Az általános követelmények ismeretése után térjünk rá a közvetlen és közvetett fedezeti típusokra, az ezekkel szembeni követelményekre és a magyar szabályozásra.

4. AZ ELŐRE RENDELKEZÉSRE BOCSÁTOTT HITELBIZTOSÍTÉKOK (FUNDED CREDIT PROTECTION)

Az előre rendelkezésre bocsátott vagy közvetlen hitelbiztosíték (funded credit protection) olyan megoldást jelöl, ahol a hitelkockázat-csökkenés a hitelintézet azon jogából fakad, hogy a hitelkockázati esemény (credit event) bekövetkeztével értékesítsen, rendelkezzen vagy tulajdonjogot szerezzen egy vagyoni eszközzel vagy összeggel kapcsolatban. A CRD szerinti, előre rendelkezésre bocsátott hitelbiztosítékok körébe tartoznak a pénzügyi biz-

tosítékok, az ingatlan és az ingatlanon kívüli egyéb fizikai fedezetek, a követeléseken alapított fedezet, továbbá az életbiztosítási kötvénnyel kapcsolatos biztosítéki jog (engedményezés/elzálogosítás). A kockázatkezelési és minősítési modellek összetettségével együtt nő az elismerhető fedezetek köre és az elismerés folyamatának összetettsége.¹⁰ Az alábbiakban először a pénzügyi biztosítékokat, valamint a biztosítékként lekötött életbiztosítási kötvényeket¹¹ tárgyaljuk, majd a CRD-ben megnevezett, további közvetlen hitelbiztosítékokra térünk ki (ingatlan, követelés és egyéb fizikai hitelbiztosítékok.)

A pénzügyi biztosítékok köre

Az intézmények – bármilyen módon határozzák is meg a hitelkockázatuknak megfelelő minimális tőkeszükségletet – az alábbi pénzügyi biztosítékok hitelkockázat-mérséklő hatását ismerhetik el a szavatolótőke-követelmény számításakor:

- Bankszámlapénz (cash on deposit) és készpénzjellegű eszközök (cash assimilated instruments). Ha az eszközöket nem a hitelező bank tartja nyilván, akkor ez vagy letéti konstrukcióban valósul meg, vagy olyan lépések történtek, amelyek következtében biztosított a hitelező bank közvetlen

10 Például a nem pénzügyi fedezeteket csak az ún. belső minősítési módszert (IRB) alkalmazó bankok vehetik figyelembe.

és kizárólagos hozzáférése a fedezethez (pl. zárolt alszámla).

- Olyan központi kormányzat (a bevételi forrásoknak a központi kormányzathoz hasonló jogi háttere miatt ideértendőek a regionális vagy helyi önkormányzat, továbbá a közszféra szervei) vagy központi bank (ideértve: 0%-os hitelkockázati súlyú multilaterális fejlesztési bank és nemzetközi szervezet) adósságpapírja, amelyet elismert hitelminősítő cég vagy export-hitel-ügynökség legfeljebb 100%-os kockázati súlyozásra javasolt.¹²

- Olyan hitelintézet vagy befektetési vállalkozás (a bevételi forrásoknak a központi kormányzattól eltérő jogi háttere miatt ideértendőek a regionális vagy helyi önkormányzatok is), hitelintézettel vagy befektetési vállalkozással azonos módon minősíthető közintézmény (public sector entity) vagy vállalkozás (nem 0%-os kockáza-

11 Érdekes a bank zálogjogával terhelt, vagy a bankra engedményezett életbiztosítási kötvények elismerése. Az életbiztosítási kötvény ilyenfajta megterhelése a biztosító előre rendelkezésre nem bocsátott biztosítékának/közvetett biztosítékának számít, így a közvetett biztosítékokkal szemben támasztott követelményeknek kell elsősorban megfelelnie. A közvetlen és kizárólagos hozzáférhetőség érdekében a biztosítónak tudnia kell a kötvény megterheléséről, a bankot minden lényeges szerződési eseményről tájékoztatnia kell, továbbá a bank jóváhagyása elengedhetetlen egyes lépésekhez (teljesítés, nemfizetés miatti felmondás, szerződésmódosítás). Az életbiztosítási kötvény megterhelésének elismeréséhez szükséges, hogy a kötvénynek fix maradványértéke legyen.

12 Megjegyezzük, hogy a magyar szuverén forintban denominált és teljesítendő adósságpapírjai 0%-os minősítésűek.

ti súlyú multilaterális fejlesztési bank) adósságpapírai, amelynek értékpapírja a felügyelet által elismert hitelminősítő cégtől legfeljebb 50%-os kockázati súlyt kapott. (Az alacsony korreláció követelménye nem érvényesül akkor, amikor jelzáloghitel-intézetek repóügyleteikhez saját kibocsátású jelzálogleveleiket használják fedezetül.)

- Rövid lejáratra szóló, legfeljebb 50%-os kockázati súllyal rendelkező adósságpapírok.

- Tőzsdei indexbe foglalt részvény vagy átváltoztatható kötvény.

- Az elismert hitelminősítő cég által nem minősített hitelintézeti vagy befektetési vállalkozási adósságpapír, ha elismert tőzsdén jegyzik, senior (felszámolási eljárásban nem hátrasorolt) adósság, a többi minősített kibocsátás elismert hitelminősítő cégtől legfeljebb 50%-os kockázati súlyt kapott, és nincs olyan adat, amely újabb minősítést támasztana alá, továbbá az adósságpapír piaca likvid.

- Befektetési alapok befektetési jegyei, ha napi nettóeszközsámítást (daily price quote) tesznek közzé, és az alap kizárólag az eddig felsorolt, magas minősítésű pénzügyi eszközökbe fektet.

A fentiek mellett bizonyos feltételek megléte esetén¹³ az elismerhető fedezetek köre némileg bővül, így nem-

13 Ha az intézmény IRB-módszerrel határozza meg hitelkockázatának tőkekövetelményét, vagy ha sztenderd módszerrel határozza meg, de azon belül az átfogó fedezetbeszámítási módszert választja.

14 Vht. 79/D.

csak a tőzsdei indexbe foglalt részvény- és átváltoztathatókötvény-fedezetek ismerhetők el, hanem az elismert tőzsdén kereskedett részvények és átváltoztatható kötvények is. Ezzel együtt az elismerhető befektetési jegyek köre is bővül azon befektetési alapok befektetési jegyeivel, amelyek elismert tőzsdén kereskedett részvényekbe és/vagy átváltoztatható kötvényekbe fektetnek.

A CRD által elismert pénzügyi biztosítékok a magyar szabályozásban leginkább a Ptk. óvadéki szabályainak felelnek meg.

- Megállapítható, hogy az óvadék közvetlen hozzáférhetősége pénz- és bankszámla-követelés esetén egyértelműen biztosított. Más pénzügyi eszközök óvadéki konstrukciója esetén a közvetlen hozzáférhetőség feltétele, hogy a zálogtárgy értékét vagy független forrás határozza meg (pl. nyilvánosan jegyzett piaci ár), vagy a bank és az adós kikötötték az értékbecslés mikéntjét (pl. könyvvizsgálói vélemény). Felszámolási eljárás esetén a közvetlen hozzáférhetőség 3 hónapon át áll fenn, ezt követően az óvadék jogosultja csak a felszámolási eljárásban érvényesítheti fedezetét.

- Bonyolult az óvadék helyzete a végrehajtási eljárásban. Ha az óvadéket nyújtó adós ellen végrehajtási eljárás indul, akkor az óvadék tárgyára is kiterjedhet az eljárás. (Ezalól kivétel a pénzügyi intézménynél kezelt összegre vezetett végrehajtásnál az ügyleti biztosíték.)¹⁴ Jelenleg ahhoz, hogy a ban-

ki szereplő által nyilvántartott érték-papír és a nem banki szereplő által nyilvántartott hitelbiztosíték ne tartozzon a végrehajtási eljárás alá, ezeket a hitelezőnek a végrehajtóhoz benyújtott kérelemmel külön mentesítenie kell az eljárás alól.¹⁵ Nemcsak a CRD logikája miatt, hanem az óvadék sajátosságainak érvényre juttatása miatt is indokolt lenne a pénzügyi intézménynél kezelt összegre vezetett végrehajtás alól törvényi szinten mentesített ügyleti biztosíték szabályait legalább a CRD szerinti körre kiterjeszteni.

- 2005 óta a bankok többsége kínál közraktári jegy fedezete melletti hitelt. A hitelkonstrukciókban a hitel futamidejére a közraktári jegy árujegy része üres forgatmánnyal, óvadék jogcímén, a zálogjegy része pedig zálogjog címén kerül a bank birtokába.¹⁶ A közraktári jegy – rövid futamideje miatt – a CRD logikájában leginkább a rövid lejáratú adósságpapír-biztosítéknak feleltethető meg, pedig ebben az esetben a CRD szerinti elismerés feltétele a legfeljebb 50% kockázati súly. Emellett megjegyezzük, hogy az általános követelmények közül sérülhet a közvetlen hozzáférhetőség követelménye, mivel a közraktárt (pl. Hungária, Concordia vagy ÁTI-DEPO) a közraktári díj elmaradása esetén minden zálogjogosultat megelőző, törvényes

zálogjog illeti meg a közraktári jegy mögötti, birtokában lévő árura.¹⁷

A CRD által elismert nem pénzügyi, előre rendelkezésre bocsátott biztosítékok

Ezeket a fedezeteket már csak a belső minősítési (IRB) módszereket alkalmazó bankok vehetik figyelembe. Az elismerhető fedezetekkel szemben mindenképpen követelmény, hogy a fedezetek likvidek legyenek, és tartsák értéküket. Ilyen tulajdonsággal bíró, elismerhető fedezetek lehetnek:

- A) az ingatlanok,
- B) a követelések,
- C) illetve egyéb fizikai hitelbiztosítékok (ideértve a lízingtárgyakat).

A) Ingatlan

Lakó- és kereskedelmi ingatlant egyaránt el lehet ismerni. A „jogi bizonyosság” követelményének a hitelszerződés megkötésekor hatályos jogrendszerek szerint kell megfelelni. Az alacsony korreláció követelményének megfelelően az ingatlanfedezet értéke nem függhet jelentős mértékben az adós hitelminősítésétől és viszont: az adós hitelminősítésénél a rendszeres jövedelem, illetőleg a jövedelem nagyobb része nem származhat a finanszírozott ingatlanból vagy projektből (pl. ingatlan bérleti jogának bevétele). Olyan fejlett ingatlanpiac esetében, mint például a brit, ettől a kitételtől az ottani felügyelet eltekinthet. A brit felügye-

¹⁵ Vht. 96/A.§

¹⁶ Lásd még: BH 2005. 294.

¹⁷ 1996. évi XLVIII. törvény a közraktározásról, 19. § (5).

let ilyen döntését a magyar hatóság elismerheti. Véleményünk szerint a rövidebb múltra visszatekintő tagállami ingatlanpiacok esetében, vagy ahol az ingatlanpiac volatilitása nehezíti a döntést, indokolt empirikus tanulmányt készíteni a témában – ez hazánkban még várat magára.

A jogi bizonyosság követelménye szerint a fedezetet (jelzálogjogot) észszerű időn belül bejegyzik. A kockázatkezelés követelményét szem előtt tartva, független értébecslőt csak akkor kell alkalmaznia a banknak, ha az ingatlan értéke jelentősen csökkent. A fedezet újraértékelése kereskedelmi ingatlannál évente, lakóingatlannál háromévente szükséges. Szintén a kockázatkezeléshez tartozik, hogy az ingatlant biztosítani kell. A hitelkockázat-mérséklési technikákkal szemben támasztott általános követelményekkel ellentétben, ingatlanfedezet esetében lehetőség van arra, hogy a bank az adós minősítéséhez képest is a fedezetek tekintetében „irreálisan” túlbiztosítsa magát.

A CRD által elismert ingatlanfedezetek a magyar szabályozásban leginkább a Ptk. ingatlan alapú jelzálogjog és önálló zálogjog szabályainak feleltethetők meg.

• Az ingatlan-jelzálogjog CRD szerinti elismerhetőségének feltétele a konstitutív hatályú bejegyzés megléte (perfected lien). A hazai ingatlan-jelzálogjog bejegyzési folyamatban addig, amíg a jogosultság csupán széljegen van, a bankok a jelzálogfedezetet

nem vehetik figyelembe a szavatolótoke-számításkor.

• A hazai ingatlanalapú jelzálogfedezet érvényesítési szabályai közül akár a bank, akár az árverezési szakértő általi értékesítés egyértelműen megfeleltethető a CRD közvetlen hozzáférhetőségi követelményének. Azal együtt, hogy itt is fennáll a késedelem veszélye, azaz a rövid időn belüli hozzáférhetőség követelményének sérelme, hiszen eredménytelen árverés után a következő árverést a szabályozás szerint legkorábban 2 hónap múlva rendezhetik.

• A bank általi értékesítés mellett lehetséges még a bírósági végrehajtás, az adóssal együttes értékesítés, valamint a hitelkockázati esemény után kötött olyan megállapodás, amelynek következtében a bank megszerzi az ingatlan tulajdonjogát (magához váltás). A bankok tapasztalata szerint a bírósági végrehajtás 6–18 hónapot vesz igénybe, az eljárás gyorsítása a hitelszerződés és a zálogszerződés közokiratba foglalásával érhető el, de lakossági ingatlanjelzálog-hitelezésnél még ekkor is fennakadást okozhat a gyakorlatban az, ha az adós nem hajlandó együttműködni. Az együttműködés hiánya esetén a Ptk. birtokjogi szabályai érvényesülnek, amelyek a birtokban lévő rosszhiszemű adóst is védik. A közös értékesítés és az utólagos megállapodás a hitelezői tulajdonszerzésről szintén az adós együttműködésének hiánya miatt akadályozhatja a CRD szerinti elismerhetőséget. Ezzel

együtt várható, hogy a Ptk.-kódifikációban a magához váltás formájában történő fedezetértvényesítésre garanciális szabályok születnek (értesítési és elszámolási kötelezettség).¹⁸

- A bank mint zálogjogosult tulajdonszerzéséről való megállapodás a hitelkockázati esemény előtt kizárt.¹⁹ „Ez a megállapodás azért tilos, mert a hitelező a zálogtárgy tulajdonjogát a fennálló követelése fejében elszámolási kötelezettség nélkül és anélkül szerzi meg, hogy a zálogtárgy valóságos értékét a felek megállapították volna.”²⁰ A tulajdonszerzésről való megállapodás ilyenfajta kizárása ütközik a CRD közvetlen hozzáférhetőségi követelményével. Ha az előzetes megállapodás alapján a hitelező tulajdonossá válik, az adós és a hitelező közötti elszámolás alapja a zálogtárgy forgalmi értéke lehetne. Az előzetes megállapodás igénye a hitelkockázatok csökkentésére abból is látszik, hogy a hitelezők a tilalmat a vételi jogra vonatkozó kikötést alkalmazva korrigálják. Ez azonban amiatt nem ismerhető el a CRD szempontjából, mert a bíróság utólag „érvénytelenné tehe-

ti”, ha a tulajdonos bizonyítja, hogy a vételi jog engedése után a körülményekben olyan lényeges változás állott be, hogy a kötelezettség teljesítése tőle nem várható el.²¹

- Ha az ingatlant több zálogjog is terheli, akkor a banknak hiába van első helyi zálogjoga, a más zálogjogosult által indított végrehajtási eljárás esetén már csak ennek keretében érvényesítheti érdekeit. A bírósági végrehajtási eljárásnak a CRD-szabályok szempontjából kedvezőtlen jellemzőiről már korábban esett szó. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a bankok a több zálogjoggal terhelt ingatlan problémáját várhatóan az eddigi gyakorlat szerint küszöbölik ki: eszerint az első helyi zálogjog kikötése mellett elidegenítési és terhelési tilalmat is bejegyeztetnek a nyilvántartásba, vagy vételi jogot kötnek ki.

- Ha az adós felszámolását rendelik el, akkor az ingatlan zálogtárgy már csak a felszámolási eljárásban értékesíthető. Amennyiben a felszámoló, a hitelező érdekeit követve, rövid időn belül értékesíti a zálogtárgyat, igyekszik a legmagasabb nettó bevételt elérni, és ezt rövid időn belül átadja a hitelezőnek, akkor a CRD szerinti közvetlen hozzáférhetőség érvényesülhet. A 2007-ben hatályba lépő új Cstv.-szabályok ezt elősegítik. Mindemellett a Cstv. későbbi kodifikációjában a hitelezői érdekértvényesítés további erősítése szükséges.

18 A „magához váltást” mint a fedezetértvényesítés módját a gyakorlatban a bankok ritkán alkalmazzák. Ennek oka, hogy a Hpt. szabályai igen szűken határozzák meg a bankok befektetési rendelkezéseit, emellett a Ptk. sem szorgalmazza a zálogjogosult tulajdonszerzését (sőt kifejezetten kimondja a lex commissoria tilalmát, vagyis azt, hogy a zálogjogosult a kielégítési jogának megnyílta előtt a tulajdonjog megszerzéséről megállapodjon – ezért tartja problémásnak pl. a bírói gyakorlat a zálogjog és a vételi jog együttes alkalmazását).

19 Vö. Ptk. 254. § (3) bek.

20 BH. 1998. 546.

21 Vö. Ptk. 375. §.

• A hazai ingatlanhitelpiac és jelzáloglevélpiac szempontjából kiemelkedő jelentőségű a refinanszírozás és az önálló zálogjog megítélése a CRD szemszögéből. Véleményünk szerint azokban az esetekben, amikor a bankok jelzáloghitel-intézeti refinanszírozást vesznek igénybe jelzáloghitelezési tevékenységükhöz, s cserébe az önálló zálogjogot „átadják” a jelzálogbanknak, a fedezet kockázatmérséklő, és így szavatolótőkekövetelmény-csökkentő hatását mind az ügyféllel szerződő bank, mind a jelzáloghitel-intézet figyelembe veheti. Itt a refinanszírozó intézmény egy tipikus ún. „double default”²² helyzetbe kerülhet, a kitétség megítélésekor pedig kérdés, hogy az eredeti adós ügyfél, vagy az eredeti finanszírozó bank ügyfélminősítését kell-e irányadónak tekinteni. A törvényi háttérre²³ tekintettel, a megfelelő kezelés álláspontunk szerint az lenne, ha az adós és az eredeti finanszírozó közül a kisebb kockázatú (véltetően az eredeti finanszírozó) lenne elismerhető.

• Az ingatlanon alapított önálló zálogjog alapvetően megfelel a CRD előírásainak.

• Az ingatlanfedezetek kapcsán említést kell tenni azokról a piaci törekvésekről, amelyek a biztosítékok-

kal fedezett kinnlevőségek biztos megterülését segítik elő. Példa erre a jelzáloghitel-biztosítás (mortgage insurance)²⁴. Az ilyen és hasonló konstrukciók a gazdaság egészére kedvező hatást fejtenek ki. A Jht. 5.§ (3) bekezdése szerint a jelzáloghitelekéből eredő tőkekövetelések állományának mértéke nem haladhatja meg a fedezetül szolgáló ingatlanok hitelnyújtás alapját képező, együttes értékének (hitelbiztosítéki értékének) hetven százalékát. Így a jelzálog-hitelbiztosítás intézménye a hatályos szabályozás szerint csak arra szolgálhat, hogy ha a fedezetérvényesítésnél a kinnlevőség alatti értéknél kevesebb összeg folyik be, akkor mintegy kipótolja a hiányzó részt. A konstrukció az ingatlan hitelbiztosítéki értékét is növelhetné, ebben a jogszabályi korlát az akadályozó tényező.

B) Követelések

A követelések a gazdálkodók vagyonának lényeges részét képezik, így kedvezőnek tekinthető, hogy hitelbiztosítéki szerepüket a CRD is elismeri. A CRD csak független, tehát más ügyletekben nem érintett követeléseket fogad el a hitelkockázat mérséklésé-

22 A „double default” olyan hitelkonstrukciót jelent, ahol nem csupán az adós vagy a garantőr nemfizetése, hanem ezek együttes nemfizetése kell ahhoz, hogy a hitel nemteljesítővé váljon.

23 1997. évi XXX. tv. a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről (Jht.)

24 A jelzáloghitel-biztosítás lényege, hogy a jelzáloghitel-intézet által folyósított hitelösszeg és a fedezetként szolgáló ingatlanra vezetett végrehajtás során befolyó összeg közötti különbséget a biztosító megtéríti. A biztosító szerepvállalása szavatolja, hogy egy erre szakosodott intézmény, szakértelemmel és megfelelő mérrethatékonysággal kövesse nyomon, jelezze előre és fedezze ezt a jelzáloghitelezésből fakadó kockázatot.

hez. A CRD tehát nem ismeri el az értékpapírosítási tranzakció által érintett vagy hitelderivatíva-ügyletben szereplő követeléseket, de ugyanígy nem tulajdonít hitelkockázatcsökkentő hatást a kapcsolt vállalkozásokkal szembeni követeléseknek. További követelmény, hogy a követelés eredeti futamideje nem haladhatja meg az egy évet. A követelések esetében a jogi bizonyosság követelményének sérelme nem minden esetben zárja ki az elismerhetőséget, a privilegizált hitelezők korlátozhatják a bank hitelezői jogait. A követelésfedezetek esetében a közvetlen hozzáférhetőség követelménye akként jelenik meg, hogy hitelkockázati eseménykor a bank a követelés adósának hozzájárulása nélkül rendelkezhet a követelés eladásáról vagy engedményezéséről. A követelésfedezetekkel kapcsolatos kockázatkezelés keretében a bank a fedezetként szolgáló követelés adósának üzletvitelét is vizsgálja.

A CRD által elismert követelésfedezetek a magyar szabályozásban leginkább a Ptk. követelésen alapított önálló vagy járulékos zálogjogi és engedményezési szabályainak feleltethetők meg.

- Első ránézésre a követelésen alapított zálogjog hazai konstrukciója megfelel a jogi bizonyosság követelményének, hiszen ha a követelés a hitelkockázati esemény (credit event) után jár le, akkor a bank a követelés jogosultjaként járhat el, tehát gyakorolhatja az alapszerződés jogosultjái-

nak az alapszerződésből eredő jogait. A CRD közvetlen hozzáférhetőségi követelménye is teljesülhet, hiszen a követelésfedezet esetében is lehetőség van arra, hogy a bank a fedezetet maga értékesítse vagy érvényesítse. Az ingatlanon alapított jelzálogjog érvényesítéséhez hasonlóan itt is csak a hitelkockázati esemény bekövetkezése után állapodhat meg a bank az adóssal a magához váltásról.

- Jelenleg a követelésen alapított fedezeteket nem kell bejegyezni a zálogjogi regiszterbe, azonban ennek előírása szükséges lehet a CRD jogbizonyossági követelményének értelmében. Ehhez létre kell hozni a követelések nyilvántartását²⁵. Megjegyezzük, hogy ilyen törekvés megjelent már a Ptk.-kodifikációban. Fontos, hogy az elképzelés egyszerűsítene és átláthatóbbá tenné a követeléseken alapított biztosítékok alapítási szabályait, ami a banki hitelezésre is kedvezően hathat. Erre azért is szükség van, mert a jogalkotó a nyilvántartás hiányára hivatkozva él a nemzeti diszkréció lehetőségével, és kizárja a követeléseket az elismerhető fedezetek köréből.

Ugyanakkor a követelésfedezeteknél gyakran alkalmazott biztosítéki engedményezés (árbevétel-engedményezés) a bírói gyakorlat tükrében nem felel meg a CRD szerinti jogi bizonyosság követelményének. Bírói döntések szerint (BH. 2001. 489. és BH. 2002. 364.) „az engedményest az

25 Vö. Ptk. 267. § (1) bek.

engedményező ellen indult felszámolási eljárás kezdő időpontjáig illeti meg a biztosítéki célú engedményezési szerződés alapján az a jog, hogy az engedményezett követelésből az engedményezővel szemben követelését közvetlenül kielégítse, az adóstól a tartozást beszedje”. Megjegyezzük: a folyamatban lévő Ptk.-kodifikáció arra törekszik, hogy a biztosítéki engedményezéshez hasonló piaci megoldások visszaszoruljanak, és cserébe erősebb joggal ruházza fel – különösen csődhelyzet esetére – a törvényi konstrukciónak mindenben megfelelő zálogjogosulti pozícióban lévő hitelezőket. E cél mögött vélhetően hasonló feltevések húzódnak meg, mint a felszámolási eljárásokra jellemző bírói joggyakorlat mögött, amely szerint az ügylet indoka nem kizárólag gazdasági szükségesség, hanem a többi hitelezőt károsító fedezetelvonás.

C) Egyéb fizikai hitelbiztosítékok (ideértve a lízingtárgyakat)

A CRD az IRB-módszer alkalmazásakor az ingatlanok és követelések mellett további fizikai hitelbiztosítékokat is elismer. A fizikai hitelbiztosítékokkal szemben támasztott követelmény, hogy legyen likvid piacuk és jól megalapozott/alátámasztott, nyilvános piaci árak, amit a fedezet érvényesítésekor ténylegesen elérhető értéknek kell tekinteni. Ha a lízingtárgy ingatlan, a CRD követelményei hasonlóak az ingatlanfedezetekkel szemben támasz-

tott követelményekhez. Itt is előírás, hogy a bank minden más hitelezőnél előbb férjen hozzá a biztosítékhoz (első helyi zálogjog), amit azonban a tagállami szabályozásban „leronthatnak” a privilegizált követelések. A kockázatkezelés mérlegelésekor a banknak számításba kell vennie az objektív értékelés lehetőségét, az érték hozzáférhetőségének gyakoriságát (szakértői becslés vagy értékelés), a fedezet értékének volatilitását. Az értékelésnél minden értékcsökkenést figyelembe kell venni, azt is, ha a fedezet értéke szezonálisan ingadozik. Példa erre a motorkerékpár vagy motorcsónak tavaszi és őszi piaci ára közötti különbség. Az ingatlanokhoz hasonlóan, az egyéb fizikai fedezeteket is biztosítani kell. A lízingtárgyfedezetnél a kockázatkezelés kapcsán a banknak a fedezeti értékben nemcsak a várható értékcsökkenést, hanem az amortizációt is figyelembe kell vennie.

A CRD által elismert egyéb fizikai fedezetek a magyar szabályozásban leginkább a Ptk. ingókon alapított kézi- és jelzálogjogi szabályainak feleltethetőek meg.

- A felszámoláskor a zálogjogi konstrukcióhoz hasonló pozícióba kerül a hitelező (a hitel közel 100%-os megtérülése garantált), ha az egyébként nem zálogjoggal biztosított követelés végrehajtására az ingóságot lefoglalták, illetve a végrehajtási jogot a felszámolás kezdő időpontjáig bejegyezték.

- Az ingókon alapított zálogjog elismerését nehezíti, hogy az ingatlantól

eltérő dolgokon alapított zálogjog regiszterének szabályozása (Magyar Országos Közjegyzői Kamara zálogjogi nyilvántartása) eltér a földhivatal nyilvántartásától (az ingatlannyilvántartástól). Annak ellenére, hogy a zálogjog kikötése szerepel a nyilvántartásban, a zálogtárgynak az adós vagy akár más általi értékesítésével a vevő tiszta tulajdonjogot szerezhet.²⁶ Ha a jelzáloggal terhelt autót autókereskedőtől veszi át a vevő (kereskedelmi forgalomban), vagy a jelzáloggal terhelt takarmányt vagy építőanyagokat (készletet) egyik gazda vagy építető/vállalkozó átadja a másiknak, akkor – fizetés esetén – a vevők tehermentes tulajdont szerezhetnek. Ugyanez igaz a személyes használatú tárgyakon fennálló jelzálogra. Ez a szabályozás pedig a vagyont terhelő zálogjogra is kihat. A hatályos szabályozás azért is aggályos, mert például zálogjoggal terhelt gépjárművek esetében a szerződést aláíró és az ellenértéket kifizető vevő tulajdonjogát – bár a fentiek szerint a törvények alapján „tiszta” tulajdonjogot szerzett – a hatóságok nem jegyzik be, és a kereskedők automatikus helytállása nem lép életbe. A CRD elismerhetőségi követelményei szempontjából a hatályos szabályozás és a gyakorlat tükrében megállapítható, hogy a CRD jogbizonyossági követelménye a fizikai hitelbiztosítékok hazai szabályozásában nem teljesül. Az ingóságokat természetesen sokfé-

leségük miatt nem lehet az ingatlanokkal teljesen megegyező módon lajstromozni, figyelemmel kell lenni arra, hogy „nem lehet ugyanolyan értékű biztosítékot nyújtani az adós birtokában levő és gazdálkodási folyamataiba teljesen bevont, egyedileg meg nem határozott és változó vagyontárgyak felett, mint az olyanok felett, amelyek a hitelező birtokába vagy lajstromba bejegyzésre kerültek”.²⁷

• A hatékony szabályozás érdekében megfontolandó, hogy a lajstromozott és lajstromozható ingóságok esetében olyan zálogjogi regisztert alakítsanak ki, amelynek középpontjában – az ingatlan-nyilvántartáshoz hasonló módon – nem az adós, hanem a zálogtárgy áll. Példa erre a repülőök és hajók regisztere, ahol a lajstromozott ingók nyilvántartása jelzi a zálogjoggal való megterhelést. Egyes már lajstromozott (gépjárművek, bizonyos műkincsek, névre szóló részvények) vagy lajstromozható ingó zálogtárgyak esetében a zálogtárgyközpontú nyilvántartások jobban szolgálnák a forgalom biztonságát.²⁸ Ez a törekvés már megjelent a Ptk.-kodifikációban, és véleményünk szerint ott rendezhető is.

• Nem lajstromozott és nem is lajstromozható zálogtárgyak (jellemzően azok, amelyek folyamatosan cserélőd-

26 L. Ptk. 262. § (6) bek.

27 Gárdos István: A zálogjog Janus-arcúsága, különös tekintettel az ingó jelzálogra (Gazdaság és Jog, 2005. január 1. szám).

28 Jelenleg két ingó lajstromnál, a hajók és a repülőgépek esetében rendelkezik úgy a jogszabály, hogy a zálogjog alapítása lajstromokba való bejegyzéssel történik.

nek, pl. készletek) esetében indokolatlan a szigorú alaki követelmények előírása, elegendő lenne a felek együttes bejelentése (lásd Ptk.-kódifikáció). A hitelezés költségeit ez lényegesen csökkentené.

További megjegyzések a CRD szerinti hitelbiztosítékokról a hazai hitelbiztosítéki szabályozás tükrében

1. A CRD csak a fizikai dolgokon és követeléseken alapított zálogjogról tesz említést. Nem egyértelmű, hogy a hatályos magyar jog más zálogjogi konstrukciói (keretbiztosítéki zálogjog, vagyonon alapított zálogjog, zálogjog jövőbeni dolgokon és nem fizikai dolgokon – pl. zálogjog jogon²⁹) esetében mi a CRD álláspontja. Elvileg olyan hazai fedezetek is elismerhetők a CRD szerinti tőkekövetelményszámítás folyamán, amelyeket szó szerint nem említ az iránymutatás szövege, de mégis megfelelnek az általános követelményeknek (jogi bizonyosság,

közvetlen hozzáférhetőség és a fedezetből eredő kockázatok mérséklése). A keretbiztosítéki zálogjog esetében a feltételek teljesülnek. A CRD szerinti elismerhetőség szempontjából a jogokon alapított zálogjog kapcsán aggályos lehet a jelenlegi zálogjogi nyilvántartásnak a földhivatali nyilvántartástól eltérő jellege.

2. A hazai szabályozás akadályozhatja a CRD szerinti hitelkockázat-mérséklési pool (credit risk mitigation pool) retail szintű használatát. A CRD egyes kitettségeknél (pl. alacsony kockázatú lakossági hitelekből fakadó kitettségek) lehetővé teszi pool kialakítását, ahol a pool egészéhez rendeli a fedezeteket. Ilyenkor a fedezetek elismerésének számításához a banknak azt kell alapul vennie, hogy mi lenne, ha a fedezetet érvényesítené.³⁰ Ennek a gyakorlatnak nincs jogszabályi korlátja például Dániában, Svédországban, az Egyesült Királyságban és Németországban. A hazai szabályozás egy ilyen fedezeti konstrukció érvényesítésénél (pl. értékesítés esetén) érvényességi kellékként írja elő az egyébként nem közvetlenül érintett adósok értesítését is, így a jelentős adminisztratív költséggel járó szabályozás akadályozhatja, hogy a megoldás kedvező hatásai érvényesüljenek.

29 A hazai szabályozás szerint a zálogjog tárgya nemcsak fizikai dolog és követelés lehet, hanem valamilyen jogosultság is. A CRD nem tesz említést a jogosultságon alapított zálogjogról. Számos olyan jogosultság létezik, amelynek piaci értéke van, és jelentős szerephez juthat pl. projektfinanszírozásoknál. Itt elsősorban az olyan lajstromozott jogosultságokat említhetjük, mint pl. a védjegy, szabadalom, mintaoltalom, zenei művek jogdíja, franchise-jog. Sőt, tartalmát tekintve ide tartozik az üzletrész is, amelynek jogi státusa (nem dolog, hanem jog) és a rajta alapított (cégjegyzékben történő) zálogjog-nyilvántartást átfogóan szabályozza a Ptk.-kódifikáció.

30 Ezek után nem szabályellenes, ha az érvényesítésnél nem éppen eszerint jár el; ez szabad gazdasági döntés.

**5. ELŐRE RENDELKEZÉSRE NEM BOCSÁ-
TOTT VAGY KÖZVETETT
HITELBIZTOSÍTÉKOK
(UNFUNDED CREDIT PROTECTION)**

A közvetett hitelbiztosítékok esetében a hitelkockázat-mérséklés abból ered, hogy a felektől független személy a hitelkockázati esemény bekövetkeztekor meghatározott összeget fizet a bank részére. A CRD a közvetett hitelbiztosítékokkal, tehát a garanciákkal szemben az alábbi követelményeket támasztja:

- Itt is megjelenik a jogi bizonyosság követelménye. A garanciavállalás összegét fel kell tüntetni. A garancia esetében a közvetlen hozzáférhetőség a bank és a garantőr közötti akadálymentes üzleti kapcsolat biztosítottságát is jelenti; ez különösen fontos a fedezet érvényesítésekor. A közvetett hitelbiztosítékot nyújtónak megfelelően megbízhatónak kell lennie. A kölcsönös garanciavállalásnál követelmény, hogy a hitelező bank veszteség esetén átmeneti kifizetéshez jut (nem a teljes összeg, csak az adott törlesztőrészlet válik lejárttá).

- Az állami (központi kormányzat, központi bank, regionális kormányzat, helyi önkormányzat, STA szerint 0%-os kockázati súlyú multilaterális fejlesztési bank) és a közsféra intézményeinek (amelyek a bankokkal azonos megítélés alá eshetnek) viszontgarancia-vállalása akkor ismerhető el, ha a viszontgarancia a követelés minden elemére kiterjed. Ez a tőkekövetelés

és a kamatok összegét, továbbá mind az adós, mind az eredeti garantőr nemfizetése esetén történő kifizetést jelenti. Emellett mind az eredeti, mind a viszontgarancia megfelel az eddig ismertett minimumkövetelményeknek.

A szavatoló-tőke-számítási módok mindegyike esetén az alábbi garantőrök kötelezettségvállalása ismerhető el:

- központi kormányzat és központi bank (minden EU-tagállam esetében a kockázati súly 0%, ha a garancia a hazai fizetőeszközben denominált, és a kifizetés is ebben a fizetőeszközben teljesül)³¹;

- regionális kormányzat és helyi önkormányzat;

- multilaterális fejlesztési bank;

- a sztenderd módszer szerint 0% hitelkockázati súllyal minősített nemzetközi szervezetek;

- a közsféra intézményei (public sector entities), amelyekkel szembeni követelések bankokkal és befektetési vállalkozásokkal szembeni követelésnek minősülnek;

- hitelintézetek és befektetési vállalkozások;

- más vállalkozások (kapcsolt vállalkozások és biztosítók is!), amelyekhez az elismert hitelminősítő cég legfeljebb 20%-os hitelkockázati súlyt rendelt. Emellett a tagállam más pénzügyi vállalkozásokat és egyes befektetési vállalkozásokat (ezek együtt:

³¹ CRD VI. melléklet.

financial institution) is elismerhet garantoréként, ha a bankokhoz hasonló prudenciális szabályok és felügyelet alá tartoznak.

A belső minősítési módszert alkalmazó bankok esetében elfogadható még az olyan hitelintézet, befektetési vállalkozás, biztosító és viszontbiztosító garanciája, amely ilyen kötelezettségvállalások terén kellő tapasztalattal rendelkezik, egyenértékű prudenciális szabályok vonatkoznak rá, vagy 50%, illetve annál jobb hitelminősítéssel rendelkezik elismert hitelminősítő cégtől, és ennek megfelelő nemteljesítési valószínűségét (PD) a belső minősítés igazolta (vállalati kitettség). Az exporthitel-ügynökségeknél az explicit állami viszontgarancia kizárt.

A CRD által elismert közvetett hiteltbiztosítékok a magyar szabályozásban leginkább a Ptk. bankgarancia- és kezességvállalási szabályainak feleltethetők meg.

• Megállapíthatjuk, hogy a Ptk. szerinti bankgarancia tulajdonképpen az akkreditív szabályait tartalmazza. A hazai bankgarancia azonban annyiban mégis összecseng a CRD szerinti közvetett biztosíték intézményével, hogy a garantor bank meglévő szerződéshez kapcsolódóan, az adós kérésére ugyan, de „önálló” kötelezettséget vállal arra, hogy a kedvezményezettnek egy meghatározott összegig, annak igénylésére fizet. Emiatt az „önálló” elem miatt a bankgarancia – az önálló zálogjoghoz hasonlóan – független az alapügylettől. Az alapügylet megszűnése (pl. fel-

mondás) nem semmisíti meg a garanciát. A garantor tehát nem a főadós kötelezettségét teljesíti, hanem a sajátját. A garantor bank fizetési kötelezettsége elvileg csökken azzal, amit az adós már kifizetett; ennek ellenére a hazai szabályozás szerint a garantor a jogosult igénye szerint „lehívásra” köteles a garancia teljes értékét kifizetni, a túlfizetést pedig peres úton követelheti vissza.³² A bankgarancia-szerződést megelőző szándéknyilatkozat alapján a kedvezményezett még semmire sem tarthat igényt. A fentiek tükrében indokolt lenne egyrészt tényleges „garancia”-fogalmat beemelni a Ptk.-ba a jelenlegi „akkreditív” tartalom helyett. Emellett megfontolandó, hogy ne csak bankok, hanem legalább a CRD szerint meghatározott kör előtt nyitott legyen a garanciavállalás lehetősége.

• A hatályos szabályozás szerinti sortartásos kezességvállalás nem ismerhető el a CRD szerint, azonban a hazai banki gyakorlatban elterjedt készfizető kezességvállalás megfelel a CRD elvárásainak. A készfizető kezesség esetében a bank közvetlenül a kezeshez is fordulhat, nem kell külön bizonyítania, hogy az adósa nem fizetett. A készfizető kezes által gyakorolható beszámítási jogot³³ (az eredeti adós és saját banki ügyleteihez kapcsolódóan) hitelező bank a fedezetek-

32 Ez az önálló zálogjoghoz hasonló, teljes függetlenség a garancia esetében alapja lehet a másodlagos piaci forgalomnak.

33 Ptk. 273. § (1) bek.

kel kapcsolatos kockázatok kezelése körében rendezheti, és ezáltal biztosíthatja a „közvetlen hozzáférhetőség” követelményének teljesülését. A hazai retail szintű hitelezési gyakorlatban a készfizető kezességvállalás jelentős szerepet tölt be a (kiegészítő) hitelbiztosítékok között.

• A hazai hitelezési gyakorlatban a nemzetgazdaság szempontjából jelentős fejlesztések, az exporttevékenység, az állami szektorban dolgozók egy része és a fiatalok egy körének lakáshoz jutása kapcsán az állam készfizető kezességet vállal. Megjegyezzük, hogy a magyar állam jellemzően csak sortartásos kezességet vállalhat. A magyar állam garanciáinak és kezességvállalásának CRD szerinti elismerhetősége szempontjából meghatározó a magyar szuverén minősítése. A CRD szerinti elismerhetőséghez 20%-ot nem meghaladó hitelkockázati súly szükséges, ami a forint denominációjú és kifizetésű adósság esetében teljesül.³⁴ Mindemellett az agrárhiteleknél és a kis- és középvállalkozások banki hiteleinél elterjedt biztosíték az „intézményi” kezesség és az ehhez kötődő állami viszontgarancia, ahol az állami viszontgarancia formálisan nem felel meg a CRD követelményrendszerének. Ez a viszontgarancia ugyanis a Hitelgarancia Rész-

vénytársaság és az Agrárvállalkozási Hitelgarancia Alapítvány kötelezettségvállalásának 70%-ára terjed ki, és csak akkor fizet az állam, ha a részvénytársaság vagy az alapítvány már teljesített, tehát ezek csődje esetén nem jelent biztonságot.³⁵

A hazai szabályozás szerint, ha kezes az adós helyett teljesített, utána az adóssal szembeni követelés átszáll rá, és a biztosítékok is megilletik. A CRD szerinti elismerési szabályok alkalmazásánál nem várt eredményre vezethet, hogy ha a több fedezettel biztosított hiteleknél a bank először a kezeshez fordul részleges teljesítésért, akkor a végrehajtás során a bank csak a kezesrel együtt léphet fel, és hazai szabályok szerint a maradék biztosítékokon is arányosan osztozniuk kell. Sőt, ha a kezeség mellett a kezes által részlegesen teljesített követelést óvadék biztosítja, akkor nem egyértelmű, hogyan történik az óvadék érvényesítése. A „közvetlen hozzáférhetőség” követelménye miatt szükséges, hogy ha a hitelező bank kezességet is köt ki a hitelezés fedezeteként, akkor ezt csak „első” fedezetként fogadhatja be, mivel így a kezesi kötelezettségvállalás után kikötött fedezeteknél védve van a kezes fedezetérvényesítési jogával szemben.³⁶

34 CRD VI. Annex.

35 48/2002 (XII. 28) PM rendelet. Ugyanakkor a PM hatályos állásfoglalása szerint a HG Rt. és az AGVHA esetében az állami viszontgarancia a CRD hatálya alatt is nullás súllyal érvényesíthető. Ezt az Európai Bizottságtól kért állásfoglalás is megerősíti.

36 Ptk. 276. § (1) bek.

6. A HITELKOCKÁZAT-MÉRSÉKLÉS EGYÉB TECHNIKÁI

A hitelbiztosítékoktól függetlenül tárgyaljuk a hitelkockázat-mérséklés egyéb elismert technikáit. A CRD-ben ezek egy részét a közvetett hitelkockázat-mérséklési technikák közé sorolják (ezeket mégsem tartjuk szigorú értelemben vett hitelbiztosítéknak), más része pedig – bár jellegében inkább a személyi biztosítékokhoz áll közel – külön kategóriát képez a CRD-ben. A CRD-ben megjelenő hitelkockázat-mérséklés egyéb technikái a következők:

- nettósítási megállapodások, úgymint a nettósítási keretmegállapodások (Master Netting Agreements) és a mérlegen belüli nettósítás (on-balance sheet netting);
- hitelderivatívák, úgymint a nem fizető hiteltartozásra kötött csereügyletek (credit default swap, CDS); a teljes hozamra szóló csereügyletek (total return swap, TRS) valamint a hitelkockázati eseményhez kapcsolt értékpapírok (credit linked notes, CLN).

Nettósítási megállapodások

A CRD a különböző nettósítási megállapodásokat az előre rendelkezésre bocsátott hitelkockázat-mérséklési eszközök között tartja számon, ezek közvetlenül nem számítanak biztosítéknak (csak a nettósítás utáni összeg).

A) Nettósítási keretmegállapodások

A nettósítási keretmegállapodások (Master Netting Agreement) alapján az ügyletet a nemteljesítési esemény után a „non-defaulting” fél egyoldalúan zárhatja (felmondhatja), és a zárás utáni elszámolás nettó módon történik meg. A nettósítási keretmegállapodás tulajdonképpen nem más, mint a pozíciólezáró nettósítás (close-out netting) keretszerződése. Az a különlegessége, hogy az új szabályok szerint ezek a nettósítási megállapodások már vonatkozhatnak a banki könyvbe sorolt, sztenderdizált feltételeknek megfelelő ügyletekre is (repó, értékpapír vagy árukölcsönzés és egyéb tőkepiaci ügyletek). A nettósítási keretmegállapodások minimumkövetelményei a következők:

- jogi bizonyosság követelménye (a megállapodás jogilag érvényesíthető minden érintett ország jogrendszere szerint a partner fizetéseképtelensége és csődje esetén is);
- közvetlen hozzáférhetőség követelménye (a partner fizetéseképtelensége és csődje esetén a másik félnek joga van a megfelelő időben és hatékony módon végrehajtott pozíciólezárásra);
- a pozíciólezárás utáni nettó összeget/mennyiséget utalják át a megfelelő félnek.

A pozíciólezárás utáni nettó összeg elismertetésére természetesen a pénzügyi biztosítékok szabályai addicionálisan vonatkoznak.

- Megállapítható egyrészt, hogy a hazai szabályozásban jelenleg nem is-

mert a nettósítási keretegyezmény fogalma³⁷, másrészt, hogy a CRD szerinti Master Netting Agreement jellemzői és követelményrendszere nagymértékben egyezik a pozíciólezáró nettósításával. A hazai rendszerben a pozíciólezáró nettósítás alkalmazása elviekben lehetséges (lásd Tpt. és Cstv.). Javasoljuk, hogy a nettósítási keretmegállapodás, a pozíciólezáró nettósításhoz hasonlóan, a jogi bizonyosság és a közvetlen hozzáférhetőség felügyeleti igazolása mellett legyen elismerhető a szavatoló tőke számításánál.

- Ugyanakkor megjegyezzük: már a pozíciólezáró nettósítások esetében is gondot okoz, hogy ha a szerződésre a magyar jog az irányadó, akkor a szerződés nem felelhet meg a jogi bizonyosság követelményének. A magyar jogalkotó eddig csak a beszámítás intézményét ismerte el, amely így csak a lejárt és egynemű követelések egymással szembeni elszámolását teszi lehetővé. Ugyanígy problémásnak tekinthető, hogy pozíciólezáró nettósításnál azonnali és automatikus elszámolást kell biztosítani a feleknek, míg a hazai jogszabályok megkövetelik az értesítést, ami eleve kizárja az elszámolás automatizmusát.

B) Mérlegen belüli nettósítás

A pozíciólezáró nettósítás másik speciális esetének is szokták tekinteni a mérlegen belüli nettósítást. Ebben az esetben a partnerek kölcsönös mérlegen belüli követelése (pl. hitel és be-

tét) kerülnek egymással szemben nettósításra. Természetesen ez is egy felügyeleti engedéllyel bíró szerződés szerint történik. A CRD akkor fogadja el a mérlegen belüli nettósítást kockázatmérséklő technikaként, ha a megállapodás kielégíti a következő feltételeket:

- jogi bizonyosság követelménye (a megállapodás jogilag érvényesíthető minden érintett ország joga szerint a partner fizetéseképtelensége és csődje esetén is);

- a hitelintézet mindenkor képes a partnerrel szemben fennálló nettósításba bevont követelések/kötelezettségek azonosítására;

- a hitelintézet a nettósítás lezárásával kapcsolatos kockázatokat követi és kezeli;

- a hitelintézet releváns kitettséget nettó alapon követi és kezeli.

A magyar szabályozásban jelenleg nem létezik mérlegen belüli nettósítás. Elképzelhető lenne a beemelése, de akkor már nemcsak a Tpt. és a csődtörvény, hanem a számviteli törvény módosítására is szükség lenne, hiszen elszámolása valószínűleg nem történhetne a mérlegen kívüli tételekhez hasonlóan. A szabályozás alapja lehetne a close-out netting mechanizmus (feltételek, felügyeleti engedély), ennek kellene kidolgozni egy speciális változatát.

³⁷ Ugyan a Cstv. 47. § (3) bek. utolsó mondata kifejezetten említi a pozíciólezáró nettósításról rendelkező keretszerződést, ennek ellenére a Tpt.-ben explicit módon nem szabályozzák.

HITELDERIVATÍVÁK

A hitelderivatívák általánosságban leginkább a CRD szerinti előre rendelkezésre nem bocsátott hitelbiztosítékoknak feleltethetők meg. Jellemzően két bank vagy bank és biztosítótársaság között jönnek létre, az egyik fél részéről a hitelportfólió koncentrációjának csökkentésére, míg a másik fél részéről a portfólió bővítése érdekében alkalmazzák. A CRD a hitelderivatívák három fajtáját nevesíti: a CDS-t, a TRS-t és a CLN-t. Mind a három ügylet tipikusan bilaterális OTC-ügylet, mérlegen kívüli elszámolással. Az ügyletek értéke az ügylet „referenciaeszközének” értékéből származik (hitelügylet), amelynek hitelezési kockázatát gyakorlatilag „izolálják” az eszköztől – helyébe a partnerkockázat kerül (kivéve a CLN-nél).

A CRD a hitelderivatívák elismerésével kapcsolatban a következő minimumfeltételeket támasztja:

- egyrészt ugyanazoknak a közös minimumfeltételeknek kell megfelelniük, mint a garanciáknak (l. fentebb);
- a megállapodásoknak meghatározott „hitelkockázati esemény” feltételeket kell tartalmazniuk (ez nemcsak nemteljesítés lehet, hanem pl. átstrukturálás is);
- meghatározott kötelezettség a feadetet nyújtó részéről;
- megfelelő, robusztus ügyletértékelés;

- ha nem pénzbeli elszámolásról van szó, a referenciaeszköz transzferálása akadálytalanul történjék meg.

Hazánkban az ilyen típusú ügyleteket még nem ismeri a szabályozás. Az általuk felvetett kérdések viszont nagyon hasonlóak az értékpapírosítás hazai problémáihoz.³⁸ Így nem meglepő, hogy a problémák rendezése és a hiányzó jogi háttér kialakítása is várhatóan az értékpapírosításra irányadó, előkészületben lévő jogszabály szerint valósul meg. Ami a problémákat illeti, ezek egyrészt adatvédelmi természetűek, másrészt ismét az engedélyezés intézménye körüli jogi bizonytalanságokkal kapcsolatosak.

Alapvető adatvédelmi problémák lépnek fel az ügyletek minősítésével, értékelésével (eszközök beazonosításával) kapcsolatban. A Hpt. szerint [51. § (1) bek. c) pont] az ügyféladatok átadása lehetséges akkor, ha a követelés adásvételéről van szó. Ahol azonban valódi átruházás nem történik, a törvényszöveg értelmezése alapján nem adható ki banktitoknak minősülő adat, kivéve, ha az ügyfél ebbe egyértelműen beleegyezik.

A hitelderivatívák teljesítése történhet készpénzes elszámolással, illetve a követelés átruházásával is. A követelések átruházása általában engedélyezéssel valósul meg. A biztosítéki engedélyezésnél a biztosítéki jelleg miatt

³⁸ A CLN-t nagyon sokszor Special Purpose Entity-n keresztül bocsátják ki, ami gyakorlatilag „true sale”, ilyen módon már átmenet az értékpapírosítás irányába.

nem szükséges az engedményezés adóssal szembeni érvényesítéséhez szükséges adósrtesítés lebonyolítása, így alkalmas eszköz lehet a hitelderivatívák esetében. A követelések elismertetésénél tárgyalt bírói joggyakorlatban felmerülő problémák miatt azonban jelenleg ez sem működhet – a bírói jogértelmezés szempontjából egyértelműbb szabályokra lenne szükség.

KÖVETKEZTETÉSEK

A bankok szavatolótőke-számításának nemzetközi sztenderdjei (Bázel II) és uniós szabályai (CRD) immáron elismernek több, a bankok gyakorlatában megjelenő hitelbiztosítékot és egyéb hitelkockázatot mérséklő technikát. A hitelkockázatot mérséklő hatás szabályozói elismerése csökkenti azoknak a kitétségeknek az értékét, amelyeket tőkével szükséges fedezni a bankoknak. A szabályozói szavatoló tőke alacsonyabb finanszírozási költsége miatt a bankok nagyobb összeggel gazdálkodhatnak, és ennek révén jövedelmezőségük javulhat. A hatékonyabb tőkeallokáció közvetetten pedig azt eredményezheti, hogy a hitelezés ügyfelekre terhelt költsége csökken.

Ahhoz, hogy a kedvező hatást a hazai bankok is érvényesíthessék és a hazai ügyfelek is érezhessék, szükséges, hogy a fedezetekre irányadó magyar szabályozás összhangban legyen a CRD-nek az elismerhető fedezetekkel

szemben támasztott követelményrendszerével.

Az alábbi területeken lenne szükséges a hazai szabályozási környezet felülvizsgálata, annak érdekében, hogy a hazai hitelezési tevékenység uniós összehasonlításban is hatékony maradjon:

- Az óvadéki konstrukció alapvetően megfelel a CRD elvárásainak, korrekcióra csak az óvadéknak az adós elleni végrehajtási eljárásban való automatikus és minden óvadéki tárgyra kiterjedő elismerése érdekében van szükség.

- A zálogjogi szabályok egybeesengenek a CRD követelményeivel, ehhez képest a felszámolási eljárásban érvényesített zálogjog miatt is szükséges a hitelezői érdekérvényesítés erősítése a Cstv.-ben. A faktoringpiac megőrzése érdekében, valamint az olyan hitelbiztosítékoknál, mint az árbevétel- és követelés-engedményezés, tehát a követeléseken alapított zálogjogok elismeréséhez szükség van egyfajta zálogjogi regiszter kialakítására. Ingókon alapított zálogjog kapcsán mindenekelőtt szükséges biztosítani a lajstromozható dolgoknak az ingatlannyilvántartás szabályaihoz hasonló regiszterét. Ezzel együtt a nem lajstromozható dolgok esetében a zálogjog megalapításának szigorú alaki szabályait enyhíteni kell.

- A bankgarancia-szabályok tartalmukat tekintve az akkreditívra utalnak. Ezeket szükséges a CRD-re tekintettel is átgondolni és módosítani.

• Amennyiben cél, hogy a hazai szabályozási környezet fejlődése kövesse a nemzetközi pénzügyi piacok igényeit, indokolt megalkotni a pozíciólezáró nettósítási megállapodás és a nettósítási keretegyezmény hazai szabályait. Jelenleg a CRD szerint nem ismerhető el hitelkockázat-mérséklő fedezetként. Meg kell teremteni a jogi kereteit annak, hogy a nettósítási keretmegállapodások legalább a pozíciólezáró nettósítási megállapodásokkal azonos elismerést nyerjenek a hazai szabályozásban, valamint meg kell vizsgálni a mérlegen belüli nettósítás lehetőségét. Hosszú távon szükség felülvizsgálni a beszámítás intézményét, mennyiben akadályozza, hogy a hazai jog alapján megkötött pozíciólezáró nettósítási megállapodások végrehajthatóak legyenek.

• A hitelderivatívák térnyerése a nemzetközi gyakorlatban előrevetíti, hogy a hazai engedményezési és tartozásátvállalási szabályozást előbb-utóbb korszerűsíteni kell. A hitelderivatívák teljesítése ugyanis történhet követelés átruházásával is, ahol az engedményezés adatvédelmi vonatkozásai és a bírói joggyakorlat gátat szabnak az instrumentum fejlődésének. A biztosítéki engedményezést ugyanis a hazai bírói joggyakorlat csőd és felszámolás esetén nem ismeri el, a hatályos adatvédelmi szabályok szerint pedig az átruházott követelés ügyféladatai csak értékpapírosításhoz hasonló ügyleteknél adhatók át. Hosszú távon úgy szükséges felülvizsgálni a hazai engedményezési és tartozásátvállalási szabályokat a Ptk.-kódifikációban, hogy a követelések és kötelezettségvállalások piaci jellegű átruházását a szabályozás és bírói joggyakorlat ne akadályozza.

Irodalomjegyzék

- ALLAYANNIS, GEORGE S.–BROWN, GREGORY W.–KLAPPER, LEORA F. [2005]: Legal Effectiveness and External Capital: The Role of Foreign Debt, *World Bank Working Paper*
- ATTA-MENSAH, JOSEPH [2003]: Collateral and Credit Supply, *Bank of Canada Working Paper*
- BALKENHOL, B.–SCHÜTTE, H. [2002]: Collateral, Collateral Law and Collateral Substitutes, ILO, Genf
- BEBCHUK, LUCIAN ARYE–FRIED, JESSE M. [2001]: A New Approach to Valuing Secured Claims in Bankruptcy
- BIS [2001]: Collateral in wholesale financial markets: recent trends, risk management and market dynamics, Basel
- BIS [2004]: Preliminary Legal Comments on the Draft Implementation of Basel II in the Proposed EC Directives Recasting Banking, Directive and Capital Adequacy Directive Regarding Legal Risk, Directorate General Legal Services, Financial Law Division
- COUNCIL OF MORTGAGE LENDERS [2005]: Responses to Consultations and Submissions Proposed EU CRD
- FIONNUALA, EARLEY [2005]: UK Mortgage Funding, *CML Housing Finance, 2/2005*
- ECB: The implementation of monetary policy in the euro area, 2005
- ECB: Measures to improve the collateral framework of the Eurosystem, 2004

- ECB: Money Market Study, 2004
- ECB: Report on Structural Factors in the EU Housing Market, 2004
- ECB: „Report on Legal Risk”, Task Force on Legal Risk, 2004
- ECB: The Euro Area Lending Survey, 2005. április
- FSA: Letter to the British Banker’s Association FAQ, 2004. október
- GÁRDOS ISTVÁN [2005]: A zálogjog Janus-arcúsága, különös tekintettel az ingó jelzálogra, *Gazdaság és Jog*, 2005. január, 1. szám
- GÁRDOS ISTVÁN [2004]: Zálogjog felülvizsgálata a polgári jogi kodifikáció keretében, Igazságügyminisztérium (vitaanyag)
- GÁRDOS ISTVÁN [2001]: Az ingó jelzálogjog és a vagyont terhelő zálogjog a Ptk.-módosítás után, *Gazdaság és Jog*, 2001. október, 10. szám
- GÁRDOS, BENKE, MOSONYI, TOMORI ÜGYVÉDI IRODA [2002]: Pénzügyi biztosítékok, Budapest
- DR. HEGEDŰS ÉVA [2005]: Validity and Enforceability under Hungarian Law of Close-out Netting, Allen&Overy LLP, Budapest.
- ISDA: ISDA Collateral Guidelines, 2005
- ISDA: ISDA Margin Survey, 2005
- JIMÉNEZ, GABRIEL–SAURINA, JESÚS [2003]: Collateral, Type of Lender and Relationship Banking as Determinants of Credit Risk, Bank of Spain
- MNB: Éves jelentés, 2004
- MNB: Monetáris politika Magyarországon, 2002
- ÖNB: Kreditsicherungsrecht in Ungarn, 2004
- POTTS, ROBIN [1997]: Credit derivatives, Allen&Overy LLP, London
- POZZOLO, ALBERTO FRANCO [2003]: The Role of Guarantees in Bank Lending, Banca d’Italia.
- QUINN, RICHARD [2004]: The Wider Application of Basel, PricewaterhouseCoopers LLP
- SALAMONNÉ DR. SOLYMOSSI IBOLYA [2002]: A szerződések biztosítékai, Agrocent Kiadó, Budapest
- SONG, INWON [2002]: Collateral in Loan Classification and Provisioning, IMF Working Paper
- TÓTH ÁRON [2002]: A hitelkockázat kezelésének új irányai, *MNB Műhelytanulmányok*, Budapest
- TUMPEL-GUGERELL, GERTRUDE [2005]: Integration and efficiency in collateral markets – a central bank perspective, Frankfurt
- WEIRAUCH, EDGAR [2005]: Credit derivatives: types and mode of operation, Frankfurt.
- WYMAN, MERCER OLIVER [2004]: Financial Integration of European Mortgage Markets